सिमान्तकृत मानिसहरूको सशक्तीकरणमा
सामाजिक परिवार

अंक - १७	फागुन २०६७	पेज १

समग्र बुलेटिन

आधारभूत मानवअधिकार तथा यसको अनुगमनसम्बन्धी तालिम

यही फागुन १९ गतेदेखि २१ गतेसम्म सिरहाको लहानमा आधारभूत मानवअधिकार तथा यसको अनुगमनसम्बन्धी तालिम सम्पन्न भयो । सिरहा, सप्तरी, उदयपुर र धनुषामा कार्यरत समग्रका कर्मचारी तथा स्वयम्सेवकहरूको मानवअधिकारसम्बन्धी क्षमता

अभिवृद्धि गराउन आयोजना गरिएको तालिममा ७ जना महिलासहित २५ जना सहभागी थिए । तालिममा मानवअधिकार र शान्ति शिक्षा, मानवअधिकारका विश्वव्यापी मापदण्डहरू, विश्वव्यापी आधारभूत व्यवस्थाहरू, यससम्बन्धी राष्ट्रिय व्यवस्थाहरू, मानवअधिकार सहजीकरणका सिद्धान्तहरू, यसको उल्लङ्घन, ज्यादती, अपराधबीच भिन्नता, यसका आधारहरू, मानवअधिकार अनुगमन, यसका सीमा/विषयवस्तु, मानवअधिकार अनुगमनका सिद्धान्तहरू, मानवअधिकार अनुगमनका चरणहरू र प्रतिवेदन लेखन आदि विषयहरूमा स्रोत व्यक्तिका रूपमा मिलन श्रेष्ठले तालिमका सहभागीहरूलाई प्रशिक्षण दिनुभयो । सहभागीमध्ये धनुषाकी गीता राउतले यस तालिमबाट मानवअधिकार भनेको के हो ? हाम्रा लागि कानुनले दिएका हक-अधिकारहरू के-के रहेछन् ? भन्नेबारेमा छर्लङ्ग भयो भन्दै यसबाट आत्मविश्वास बढेको छ जसले गर्दा सामाजिक परिवार तहमा गएर यसबारे जानकारी गराउनेछु भन्ने धारणा राखिन् । यस्तै उदयपुरका उत्प्रेरक जंगबहादुर तामाङ र जिल्ला सामाजिक परिवार सप्तरीका सचिव अनिरुद्रप्रसाद मण्डलले- यो तालिमबाट स्थानीय तहमा मानवअधिकार अनुगमन गर्न र मानवअधिकार संस्कृतिको विकास गर्न आफूहरू सक्षम भएको बताउनुभयो ।

यसपछि फागुन २६ गतेदेखि २८ गतेसम्म लमजुङको बेंसीसहरमा आधारभूत मानवअधिकार तथा मानवअधिकार अनुगमनसम्बन्धी तीनदिने तालिम सम्पन्न भयो । सो तालिममा गोरखा, धादिङ र लमजुङबाट समग्रका कर्मचारी र स्वयम्सेवक गरी २५ जनाको सहभागिता थियो । जसमा महिला १९ जना थिए । तालिममा मानवअधिकारसम्बन्धी लाहानमा सञ्चालन गरिएका सबै विषयवस्तुका साथै मानवअधिकार रक्षक र मानवअधिकार अनुगमन निकायहरू, मानवअधिकार र सूचना सञ्चारका व्यावहारिक पक्ष, प्रतिवेदन लेखन, मानवअधिकार वकालत तथा अनुगमनका बारेमा साझा सवाल आदि जस्ता विषयमा स्रोत व्यक्ति मिलन श्रेष्ठले सहभागीहरूलाई सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक पक्षका बारेमा प्रशिक्षण दिनुभयो । सहभागीहरूलाई लमजुङका स्थानीय विकास अधिकारी उत्तम नागिलाले प्रमाण-पत्र वितरण गर्नुका साथै यस तालिमले गाउँघरमा हुने

मानवअधिकार उल्लङ्घन हुन नदिन सघाउनुहोला भन्ने

प्रेरणा दिनुभयो । साथै समग्रका महासचिव दुर्गादत्त घिमिरेले सहभागीहरूलाई आफ्नो कार्यक्षेत्रमा गएर अत्यन्त शिष्ट र मर्यादित रूपमा तालिममा सिकेका विषयवस्तुलाई व्यवहारमा लागू गर्न सल्लाह दिनुभयो ।

क्षेत्रीय समीक्षा गोष्ठी :

पञ्चवर्षे तयनीतिक कार्ययोजनाअनुसार दोस्रो वर्षमा सञ्चालन भइरहेको सिमान्तकृत मानिसहरूको सशक्तीकरण अभियानको समीक्षा गर्न यही फागुन ६ र ७ गते सिरहाको लहानमा तथा फागुन १३ र १४ गते गोरखा बजारमा क्षेत्रीय समीक्षा गोष्ठी सम्पन्न भयो ।

लहानमा सञ्चालन भएको गोष्ठीमा सिरहा, सप्तरी, उदयपुर, धनुषा र महोत्तरीका वरिष्ठ उत्प्रेरक, उत्प्रेरक, स्वयम्सेवक क्षेत्रीय संयोजक तथा समग्रका साधारण सदस्य, केन्द्रीय कार्यालयका वरिष्ठ कर्मचारी गरी ३१ जना सहभागीमध्ये महिला १० जना थिए । यस्तै गोरखा बजारमा सम्पन्न गोष्ठीमा गोरखा, धादिङ र लमजुङका वरिष्ठ उत्प्रेरक, उत्प्रेरक, स्वयम्सेवक, क्षेत्रीय संयोजक तथा समग्रका साधारण सदस्य, केन्द्रीय कार्यालयका वरिष्ठ कर्मचारीसहित महिला १८ र पुरुष १० जना गरी जम्मा २८ जनाको सहभागिता थियो ।

दुवै गोष्ठीमा २०६७ साउन १ देखि पुस मसान्तसम्मको कार्यक्षेत्र स्तरमा भए गरेका कामहरूको समीक्षा, क्षेत्रीय तथा जिल्ला स्तरका कार्यालयहरूको व्यवस्थापन, सामाजिक परिवारहरूको संस्थागत विकासको अवस्था, स्वयम्सेवकहरूको परिचालन, प्रगति प्रतिवेदन तयारी

र असार मसान्तसम्मको कार्ययोजनालगायत सञ्चालन हुने क्रियाकलापहरूको पुनरावलोकनका विषयहरूमा अन्तरक्रिया तथा खुल्ला छलफल भएको थियो ।

सामाजिक परिवारहरूले मनाए नारी दिवस :

१०१औं अन्तर्राष्ट्रिय नारी दिवसका अवसरमा सिरहा, सप्तरी, उदयपुर, धनुषा, महोत्तरी, गोरखा, धादिङ र लमजुङका अधिकांश सामाजिक परिवारहरूले विभिन्न कार्यक्रम गरेका थिए ।

सिरहा जिल्लाको सीतापुर, कचनारी, सिसवनी तथा लहानका सामाजिक परिवारहरूले शिक्षा, तालिम र विज्ञानप्रविधिमा समान पहुँच, लैङ्गिक विभेदको अन्त्य, समान सहभागिताको सुनिश्चितता भन्ने नारासहित लहानमा र्‍याली गरे । बडहरामालको मनकामना साप, दलित विकास साप, कमलामाई साप, हिमाल सापलगायतका सदस्यहरूले बडहरामालका गाउँ-गाउँबाट जुलुस निकाली 'महिलाहरूको अधिकार सुनिश्चित गर' भन्ने नाराका साथ गाविस परिक्रमा गरी गाविस भवनअगाडि कोणसभा गरे । साथै धनुषाको गोदार गाविसमा घरेलु हिंसासम्बन्धी वक्तृत्वकला प्रतियोगिताको आयोजना गरे ।

उदयपुरको हडियामा जनजागरण साप, दलित एकीकृत साप, मुनाल सापका सदस्यहरूले 'महिलाविरुद्धका हिंसाको अन्त्य गरी स्वच्छ समाजको निर्माण गरौं' भन्ने मूल नाराका साथ र्‍याली गरी कार्यक्रम विसर्जन गरे । यस सन्दर्भमा जागरण सापकी कुमारी परियारले महिलामाथि छुवाछुत, बोक्सीलगायतका आरोपको अन्त्य र दलित महिलाहरूको पहुँच स्थापना गर्न महिला अधिकार हनन् हुन नदिन सबैलाई आग्रह गरिन्

। यस्तै गरी रिस्कुको सयपत्री साप, जनप्रिय साप र रिस्कु गाविसका १ देखि ९ वडाका महिलाहरूले 'छोराछोरी दुवै बराबरी, कचिया (कुचौ) होइन कलम लिऔं, दाइजो होइन शिक्षा लिऔं' भन्ने नारा लगाउँदै कार्यक्रम सम्पन्न गरे ।

सप्तरीको राजविराजमा समग्रलगायत विभिन्न संघसंस्था र पत्रकारसहितको जुलुसले महिला अधिकारका बारेमा जोड दियो । महालक्ष्मी साप पिप्रा पश्चिम, दादाजी साप डिमन, महावीर साप र सरस्वती सापका सदस्यहरूले श्रमिक महिलाका लागि जनचेतनाको कार्यक्रम ल्याउनुपर्नेमा जोड दिए । महोत्तरी, गोरखा, धादिङ र लमजुङका सापहरूले अन्तरक्रिया, र्‍याली, दोहोरी गीत प्रतियोगिता गरी नारी दिवस मनाए ।

गुलामी गर्नु पर्दैन..............!

अनिरुद्रप्रसाद मण्डल खत्वे सप्तरी भँगाहा-४ को सबैया टोलमा बस्छन्, खत्वेहरू तराई दलितमा पर्छन् । उनको गाउँमा २०६३ साल भाद्र २२ गते आफ्नै नेतृत्वमा आदर्श दलित सामाजिक परिवार गठन गरे । '२६ घर सदस्य रहेको सामाजिक परिवारको आफ्नै परिपाटी छ । महिनामा एक पटक बैठक बस्नु, आफ्ना र गाउँघरका समस्याका बारेमा छलफल गर्नु, छलफलबाट निस्केका निचोडलाई निर्णय पुस्तिकामा लिपिबद्ध गर्नु, यसलाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गराउनु, आदर्श सामाजिक परिवारका पदाधिकारीदेखि सदस्यहरूको कर्त्तव्य हुन आउँछ भन्छन्' -अनिरुद्र ।

सामाजिक परिवारको मुख्य उद्देश्य गाउँका मानिसहरूको दुःख-कष्ट र पीडा कम गराई सजिलो जीवन पद्धति बनाउनु र आफ्ना बालबालिकालाई पढाइ-लेखाइ गराउनु हो ।

सबैया टोलका बासिन्दा आज-भोलि ज्यादै मिलेर बसेको देख्दा वरपरका मानिसहरूलाई ईर्ष्या र खुसी दुवै लाग्दो रहेछ ।

अनिरूरुद्र मण्डल ४८ वर्षका भए पनि भर्खरका युवाझैं दौडधूप गर्न र जहाँ पुगे पनि आफ्नो गाउँको हित हुने काम खोज्ने गर्छन् ।

उनीसँग एकैछिन बस्दा लाग्छ यस्तै मान्छे सबै गाउँ-गाउँ र टोलटोलमा भए त उन्नति धेरै टाढा छैन् ।

यिनका दुई छोराबुहारी, चार नातिनातिना एक छोरी र श्रीमतीसहित दस जहानको सँगोलको परिवार छ । चुरेको दक्षिण फेदीमा रहेको यो गाउँमा अछुत र पानी नचल्ने जातका मान्छे भएर एघार-बाह्र पुस्ता बिते । 'खत्वेहरूको कुनै पुस्ता धनी र सम्पन्नमा गनिएको उनको जानकारीमा छैन रे, स-सानो कृषि पेसा भए पनि त्यतिले खान नपुगेपछि जङ्गलबाट दाउरा ल्याएर बेच्नु र अरूको मजदुरी गर्नु नै पुख्यौली पेसा भए पनि यिनले आफ्नै गाउँमा सानो औषधि पसल चलाएका छन् । केटाकेटीदेखि नै अरूले हेला गरेको, पर बस् भनी पन्छाएकोमा उनी सारै दुःखी हुन्थे रे, त्यतिखेर भनेको नमानी सुखै थिएन' -उनी सम्झन्छन् ।

यस्तो अवस्था फेर्न चाहन्थे उनी । तर, एक्लै र विपन्नताले गर्दा गर्न पाएनन् । जब उनले गाउँमा सामाजिक परिवार बनाएर सबै एक ठाउँमा भए, उनका कुरा गाउँलेले सुन्न थाले, उनको जोस कति हो

कति बढ्यो । उनी भन्छन्- 'त्यसपछि मानवअधिकारको तालिम लिएँ । यससम्बन्धी धेरै गोष्ठी सभा-सम्मेलनमा भाग लिएँ, दुई/चार कुरा बुझेँ अनि लागेँ यसैतर्फ ।

मानवअधिकार अभियानकर्ता भएपछि अनिरुद्रको हौसला सारै बढ्यो सप्तरीको सदरमुकाममा रहेका सरकारी कार्यालयहरू, संघसंस्था, जिविसको कार्यालयदेखि आफ्नै गाविसको कार्यालयमा पुगेर स्रोत जुटाए । छुवाछुतविरूद्धको अभियान चलाए, यसै सिलसिलामा गाविसबाट ३७ हजार स्रोत ल्याए, यसमध्ये १७ हजारको जनचेतनाको कार्यक्रम चलाए जसमा मानवअधिकारको जानकारी, छुवाछुतविरूद्ध अभियान, सरसफाइ, शिक्षालगायतका बारेमा विचार-गोष्ठी गरे । १० हजारको सीप विकास तालिम चलाए गाउँका महिलाहरूलाई । उनको सामाजिक परिवारमा महिला-पुरुष दुवै सदस्य छन् । भेदभाव छैन, विगत कस्तो थियो त छुवाछुतबारेमा भन्ने जिज्ञासामा उनको आफ्नो तीतो तर सत्य अनुभव सम्झन्छन् । पहिला-पहिला त हाम्रा लागि उच्च जातका मानिसहरूको घर त दिल्ली दरबार जस्तै थियो । भित्र पस्न नपाइने, भोज-भतेरमा छुट्टै र टाढा बस्नुपर्ने, पानी खाने कुवा छुट्टै र टाढा हाम्रो कुवामा सुक्खायाममा पानी सुक्थ्यो तर पानी चल्ने जातकोमा पानी हुन्थ्यो । हामीले भर्न पाउँदैनथ्यौं । उच्च जातका कसैलाई छुन नहुने छोएमा दण्ड लाग्थ्यो । उनीहरूका खेतीमा हामीले काम गर्नुपर्ने तर खाने बेलामा रूखा-सुखा दिने त्यो पनि टाढा राखेर आँगनको पल्लोछेउमा । अनि मजदुरी थोरै दिने, दुई

किलो धान त्यो पनि भुस बढी भएको । अब कस्तो छ त ? अब त धेरै सजिलो भयो । अरूसरह नै मान्छे भएर बाँच्न पाएका छौं । चिया दोकानमा चिया पिउँदा गिलास माझ्नु पर्दैन । विद्यालयमा हाम्रा बालबच्चाहरू सबै सँगै बसेर पढ्न पाएका छन् । छुट्टै बस्नु पर्दैन सामाजिक परिवारका माध्यमले धेरैसँग परिचित भयो, हाम्रो गाउँको, हामीले गाउँमा आठवटा ढिकी पम्प राखेका छौं । यो जिविस र अरू संघसंस्थाबाट ल्याएको हो । यस्तै खानेपानीको कल राखेका छौं । इनार मर्मत गराइयो । उनले स्रोत खोजी गर्दै गरेका र गोष्ठी सभामा भाग लिएका फेरस्ती नै बनाएका छन्, भने जिल्ला विकासबाट बाक्सा र अरू मसलन्दका सामान ल्याएर आफ्नो श्रेस्ता व्यवस्थित गरेका छन् । आयमूलक काम गरी आत्मनिर्भरताका बारेमा कोट्याउँदा उनी थप्छन्- '२६ घर सदस्य मिलेर प्रत्येक महिना प्रत्येक सदस्यबाट २० रुपियाँका दरले सङ्कलन गरेको कोष सामाजिक परिवारको ३० हजार पुग्यो । यो रकम बैंकमा खाता खोली जम्मा गरेका छौं । सदस्यमध्ये कसैलाई खरखाँचो परेमा सापटी दिने गरेका छौं । ब्याज आएको कोषमा जम्मा हुन्छ । सापटी लैजानेले समयमा नै फिर्ता गर्ने चलन छ', उनी सुनाउँछन् ।

सीप सिकेर महिलाहरू केही गर्न खोज्दै छन् । उन्नत बीउ ल्याएर तरकारी खेती गर्ने, आँप-लिचीका बिरूवा लगाउने काम थालेको, सबैमा आफ्ना लागि पनि केही गर्नुपर्छ, सधै अरूको खेती गरेर मात्र हुँदैन भन्ने चेतना पलाएको छ ।

मंजदुरी गर्नेको ज्याला पनि बढाइयो । अब त पाँच किलो नभई कोही पनि काममा जाँदैनन् । अहिलेसम्म गरेका काममध्ये सबभन्दा रमाइलो लागेको काम के हो नि ? खुसी लाग्ने काम त धेरै गरियो तर राष्ट्रिय दलित आयोगका प्रतिनिधिलाई नै आफ्नो गाउँमा ल्याएर दलितको प्रमाण-पत्र दस जनालाई वितरण गराएँ, अब दलितका कोटाबाट पाउने सुविधा प्रमाण-पत्र हुनेले सजिलै पाउन सक्छ, त्यो नै आफूले गरेको काममध्ये सबभन्दा राम्रो काम हो, भन्ने उनलाई लाग्छ रे ।

कुराकानीको अन्त्य गर्दै भन्छन्- 'सामाजिक परिवारको माध्यमले धेरै राम्रो काम गर्न पाएका छौं । आफ्नो गाउँमा कसैलाई पनि मानवअधिकारको उल्लङ्घन हुने काम गर्न दिंदैनौं । यसबारे धेरै पटक छलफल गरिसकेको र कसैले मानवअधिकार उल्लङ्घन गरी अरूमाथि मर्का पार्ने काम गरेमा त्यस्ता व्यक्तिलाई कानुनी कारबाही गर्न निवेदन दिने र सम्बन्धित निकायमा पुग्ने सल्लाह दिंदै आएका छौं । पहिलाभन्दा गाउँमा धेरै सुधार आएको छ । गाउँघरका झै-झगडा हामी आफै बसेर मिलाउँछौं । पहिला जस्तो जमिन्दार, पञ्च, भलादमी झिकाएर उनीहरूको पाउ परेर मालिक अन्याय भयो भन्नु पर्दैन । निकै सजिलो भएको छ, अरूको गुलामी गर्नु पर्दैन गाउँमा मिलेर बसेका छौं । दुःख-सुख बाँडेका छौं, खुसी छौं । अब त आफ्नो मालिक आफै ....!

फागुनमा सम्पन्न क्रियाकलापहरूको विवरण

क्रियाकलाप		सहभागी संख्या		
विवरण	संख्या	महिला	पुरुष	जम्मा
स्थानीय तहमा मानवअधिकारको अनुगमन	३१	५१३	१७६	६८९
जातीय विभेद र मानवअधिकार उल्लङ्घनविरुद्ध जनचेतना अभियान	१८	७०३	२२८	९३१
कार्यक्रम संचालन पूर्व अध्ययन	३	१३९	४९	१८८
सा.प.स्तरको अभिमुखीकरण (संस्थागत विकास)	१५६	३०४१	७८७	३८२४
सचेतना अभियान संचालन (नागारिक/राजनैतिक अधिकारको परिपुर्ति लगायत विषयमा)	६४	११४२	२२९	१३७१
सहभागितामूलक योजना निर्माण, स्रोत मापन तथा मुद्दाहरुको पहिचान, प्राथमिकीकरण	२३	३०१	२०२	४२१
मानवअधिकारसंग सम्बन्धीत विभिन्न दिवसहरु मनाउने (राष्ट्रिय तथा अर्न्तराष्ट्रिय)	३३	१०७३	४३४	१५०७
शान्ति र सद्भावना सम्बन्धि कार्यक्रम	१०	३२२	११४	४३६
सोत साधान र अधिकारमा दावी	७	११६	४३	१५९